

УДК 911:371.3 + 528.9

В.М. Гнедашев

Якимівський районний історико-краєзнавчий музей, Запорізька область

**«ЕФЕКТ ЖУЛЬВЕРНІЗМА»:
ЧЕРЕЗ КАРТОГРАФІЧНУ ГРАМОТНІСТЬ ДО ФОРМУВАННЯ
КОНСТРУКТИВІСТСЬКОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ**

Вступ. Вимоги сучасної географічної і картографічної освіти до випускника загальноосвітньої школи – самостійно здобувати різноманітні знання, інформаційно самозбагачуватися, мати творче і конструктивістське мислення. А задля цього ще із шкільної парти учень повинен оволодівати найефективнішими методами і способами роботи з різноманітними інформаційними носіями та використовувати протягом життя найрізноманітнішу палітру форм обробки самої інформації. Саме це і вимога часу, і вимога широко запроваджуваної в Україні Болонської системи освіти.

Вихідні передумови. Ідеям формування і розвитку в учнівської молоді творчого і конструктивістського мислення, безперервності географічної і картографічної освіти у навчально-виховному процесі як школи, так і ВНЗ приділяли і приділяють сьогодні багато уваги І.Ю. Левицький, О.М. Берлянт, Р.І. Сосса, В.О. Шевченко, О.О. Бейдик; ці ідеї широко пропагуються на Міжнародних семінарах при Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна, висвітлюються на сторінках сучасної географічної преси. На практиці маємо постійне вдосконалення картографічних творів видавництвами «Картографія», «Мапа», а також Інститутом передових технологій. З метою підвищення картографічної грамотності школярів втілено багато ідей в практику створення краєзнавчих атласів (М.Ю. Костиця, А.М. Байназаров, О.І. Дубровін, В.А. Пересадько, Д.О. Ляшенко) та залучення учнів до створення власних картографічних творів (О.М. Бурла), в тому числі й краєзнавчих (С.В. Яковлева, В.М. Гнедашев). До підвищення ролі карти в сучасному навчальному процесі сьогодні за-

лучені й комп'ютерні технології (В.П. Корнєєв, Л.М. Даценко, П.С. Скавронський, Н.С. Голота, С.Л. Капіруліна).

Однак, у шкільній освіті щодо здобування знань та розвитку творчості й конструктивістського мислення учнів географічній карті передує підручник. І якщо вчитель розпочинає урок з географічної карти, він закономірно йде до підручника як основного носія знань. А важливий в географії картографічний метод стає ілюстративно-репродуктивним. Тобто, виникає гостра проблема щодо збереження високого авторитету карти в навчально-виховному процесі і перетворення її справді в альфу й омегу географії, а в перспективі – основу формування конструктивістського мислення школяра і випускника школи як творчої особистості.

Саме ця проблема й наштовхнула на пошук найбільш ефективних, спрямованих на перспективу форм роботи з картою на уроках і в позаурочний час та розвиток загальної картографічної грамотності випускників сучасних загальноосвітніх шкіл, використання отриманих знань та умінь у подальшій самоосвітній діяльності.

Мета даної статті – розкрити загальну сутність, перспективи та освітнє і загальносуспільне значення «ефекту жульвернізма» у формуванні та розвитку креативного і конструктивістського мислення учнів загальноосвітніх шкіл при роботі з картографічними творами.

Виклад основного матеріалу. Проблема сьогоденної шкільної географічної і картографічної освіти – значна обмеженість базовим навчальним планом і програмною кількістю годин на вивчення географії і, особливо, картографії, що веде в кінцевому результаті до погіршення загальної географічної і картографічної грамотності школярів. Хоча сучасне навчання географії захоплене бумом різноманітної картографічної продукції, у тому числі й комп'ютерної, карта на практиці залишається переважно констатуючим та ілюстративним елементом шкільного курсу географії, а про інші навчальні предмети взагалі можна не вести мови.

Отже, стосовно реалізації безперервності загальної і географічної освіти, картографічна складова сьогодні має стати ключовою всієї освіти, особливо в практиці формування творчого, креативного та конструктивістського мислення випускника загальноосвітнього закладу. Сама ж карта, завдяки використанню «ефекту жульвернізма» як нового у картографічному методі підходу до навчання учнів географії, запропонованого у 2006 році [2] сприятиме формуванню та розвитку у школярів уяви і творчих здібностей та конструктивістського мислення.

«Ефект жульвернізма» – це доведений до логічного завершення картографічний метод навчання географії у загальноосвітньому процесі. Однак, для досягнення кінцевого результату (ефекту) у всіх вищих педагогічних навчальних закладах повинні бути адекватні інновації щодо запровадження картографічної освіти. Звідти картографічний метод повертається оновленим і збагаченим до школи. Можна говорити про практичну реалізацію безперервності географічної і картографічної освіти у системі «школа – вищій навчальний заклад», або інакше: перехід від шкільної картографічної грамотності та оволодіння картографічними знаннями у вищих навчальних закладах до загальної картографічної освіченості суспільства:

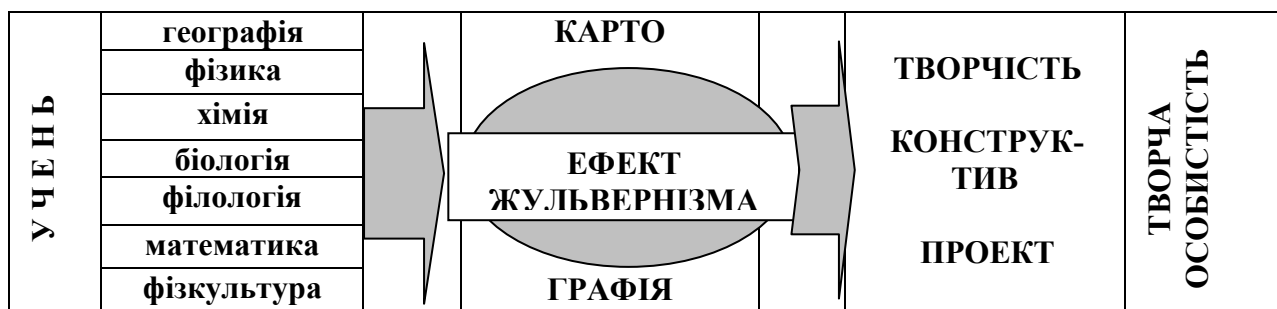
Отже, карта стає не тільки важливим акумулятором і мультіджерелом знань, а й предметом цих знань завдяки розвитку і удосконаленню спеціальних методів аналізу карт ще в школі: візуального (візуально-описового), графічного, картометричного, математично-статистичного. [4, с.279] Це є прямим шляхом до широкого впровадження вже в школах основ прикладної картосеміотики, ро-

зробленої А. Володченком [1]. Таким чином, виконується триєдина задача щодо картографічної грамотності школярів, результатом якої буде «знання карти» [3]. Реалізується основний принцип навчання географії, коли карта, не маючи обмежень ні в часі, ні в просторі, дійсно буде альфою і омегою географії.

«Ефект жульвернізма» завдяки широті вжитку в освітньому процесі може стати дієвим інноваційним діяльнісно-пізнавальним підходом у формуванні і розвитку творчості учнів та у формуванні конструктивістського мислення на всіх рівнях навчання географії: материк, регіон, рідний край.

Як показав власний досвід та досвід колег, що застосували «ефект жульвернізма» у своїй практиці, вже перші контрольні та тестові завдання учнями виконані на 15-20 % краще, ніж у традиційному процесі навчання географії. Однак, даний підхід передбачає наявність тісних взаємних зв'язків учителів усього комплексу шкільних предметів, які б усі сходилися на географії. Адже саме географію, спираючись на історію її розвитку та суспільства взагалі, можна вважати матір'ю всіх наук, бо вона давала поштовх до їх розвитку або була їх важливим підмурком.

Застосування «ефекту жульвернізма» завдяки широті міжпредметних зв'язків картографії дозволить кожному учневі у процесі шкільного навчання досягти комплексності знань, а вчителю – сформувати творчу особистість з конструктивістським мисленням:

На початковому етапі реалізації «ефекту жульвернізма» з метою оволодіння учнями навичками вільного читання карти та ефективними методами самоосвіти для кожного школяра пропонується ведення так званого «щоденника мандрівника»:

Опис побаченого на карті	Аналіз побаченого у взаємодії	Додаткова нова інформація
		
Творчо-проектна та конструктивістська діяльність учнів		

Наприклад, вивчаючи тему «Африка» (7 клас), учень у свій «щоденник мандрівника» заносить: 1) загальногеографічну інформацію про материк, яку він отримав безпосередньо з карти, 2) робить доповнення за підручником (назви та опис окремих рослин або тварин, річок, озер і таке інше), 3) звертаючись до енциклопедій, довідників, Інтернету суттєво поповнює інформаційну базу підручника і карти, 4) робить стислі нотатки та загальний усний аналіз, 5) учитель дає учням творчо-розвивальне завдання на створення власного тематичного опису території з використанням різних стилів (наукового, популярного, художньо-описового), 6) окремим учням можна дати завдання розробити проект туристичного маршруту або освоєння окремих (за вибором учнів) територій (пустеля Сахара, узбережжя Намібії) та здійснення природоохоронних заходів, 7) пропозиція окремим учням написати сюжетний твір у вигляді пригодницької подорожі. Виходячи з усього обсягу виконаної кожним учнем роботи, можна бачити, де і як провести корекцію знань або їх поглиблення.

Тепер стосовно оцінювання. Учитель, розпочинаючи на уроці роботу над характеристикою певної території за допомогою карт, доволі просто вкладає оцінювання досягнень учнів щодо додаткового володіння картографічними знаннями в офіційну діючу 12-бальну систему:

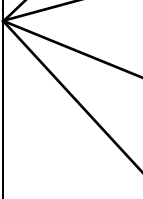
Бали	Рівень	Вимоги до знань карти з використанням ефекту жульвернізму
1-3	Початковий	Учень розуміється на знанні видів карт та може отримати механічним способом початкові знання (засади загальної картографічної грамотності)
4-6	Середній	До отриманих на початковому рівні знань додається розуміння мови карти з доповненням матеріалу з підручника (відповідність картографічного і начального матеріалу з простими коментарями і висновками)
7-9	Достатній	Учень аналізує отриману інформацію, доповнює її з різноманітних додаткових джерел, робить аналітично-узагальнюючі висновки (описово-творча діяльність учнів)
10-12	Високий	Творча, креативно-конструктивістська та проектна діяльність. Широке використання міжпредметних зв'язків (Мала академія наук, учнівські конференції, олімпіади тощо)

Висновки. Таким чином, кожен учень, працюючи весь час на успіх, вчиться об'єктивно оцінювати власні сили і можливості. Окрім того, у нього виробляється протягом всього періоду навчання в школі впевненість у своїх силах і створюються умови і для саморозвитку, і для самовираження, і для самореалізації як творчої особистості. Такий учень завжди буде вдячний своєму вчителю, що той навчив його вчитися, реалізувавши головний принцип шкільної освіти.

«Ефект жульвернізма», який проникає у всі шкільні навчальні предмети, сприятиме не стільки накопиченню знань, скільки їх практичній реалізації у вигляді створення різноманітних моделей, взагалі творчого бачення свого оточення. Інакше, реалізуються сучасні вимоги суспільства до випускника школи: від комплексності знань через бачення проблем до діяльності щодо їх розв'язання:

Система ж оцінювання досягнень школярів за 12-бальною системою, завдяки використанню «ефекту жульвернізма» як нового підходу у картографічному методі навчання та формуванні творчої особистості з конструктивістським мисленням, матиме чотирирівневий характер:

КАРТОГРАФІЧНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ		I-й рівень	Опис об'єкта або явища
			Аналіз об'єкта або явища
			Пізнання об'єкта або явища
		II-й рівень	Одержання додаткових нових географічних знань
			Напрацювання навичок географічної характеристики
		III-й рівень	Бачення просторової взаємодії і взаємозв'язків
			Прогноз явищ (модель, проект)
			Уявний експеримент
		IV-й рівень	Творчо-образна робота
			Абстрактно-сміслова робота

Як довела практика, учень, навчання якого відбувається з використанням «ефекту жульвернізма», реально сам працює над удосконаленням власних можливостей щодо самоосвіти, розвиває інтелект і творче мислення, формує власні конструктиви, тобто працює на успіх. Школярі, навчаючись працювати індивідуально або в групах та проводячи різнобічні дослідження і звітуючи про результати, отримують також практику культури спілкування.

Література:

1. Володченко А. О прикладной картосемиотике // Картографія та вища школа: Зб. наук. праць. Вип. 12. – К.: Інститут передових технологій, 2007. – С. 7-12.
2. Гнедашев В.М. Учнівські картографічні твори і формування конструктивістського мислення старшокласників // Проблеми безперервної географічної освіти та картографії: Зб. наук. праць. Вип. 6. – К.: Інститут передових технологій, 2006. – С. 48-52.
3. Даценко Л.М. Шкільна картографія – історія і сучасність (на прикладі стінних карт з географії) // Картографія та вища школа: Зб. наук. праць. Вип. 12. – К.: Інститут передових технологій, 2007. – С. 163-167.
4. Мороз С.А., Онопрієнко В.І., Бортник С.Ю. Методологія географічної науки: Навч. посіб. – К.: Заповіт, 1997. – 333 с.